

Smatramo da će monografija – prvenac Marka Miletića *Aprilski rat u Dravskoj i Hrvatskoj banovini: Prva grupa armija Jugoslovenske vojske u ratu 1941* privući značajnu pažnju u naučnim krugovima koji se bave Drugim svetskim ratom, ne samo u Srbiji već i Sloveniji i Hrvatskoj. Pre svega zbog novih naučnih dometa, a to se vidi i prema prvim reakcijama čitalaca na njeno pojavljivanje. Miletić je tako opravdao trud uložen u monografiju i krenuo putem afirmacije istoričara pred kojim je značajna karijera.

Bojan Dimitrijević

Милош Жикић, АПРИЛСКИ РАТ У МО-
РАВСКОЈ БАНОВИНИ: ПЕТА АРМИЈА
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ У РАТУ 1941,
Београд, Институт за савремену историју,
2020, 344.

U nizu naslova najmlađih kolega kojima je Institut za savremenu istoriju konkurisao januara 2020. za finansiranje kod nadležnog Ministarstva bio je i rukopis mladog saradnika Instituta Miloša Žikića *Aprilski rat u Moravskoj banovini: Peta armija Jugoslovenske vojske u ratu 1941*. Autor se inače afirmisao u proteklim godinama objavljujući radove iz jugoslovenske vojne istorije, baveći se temama iz Aprilskog rata 1941. godine. Njegovi radovi se bave detaljnom deskripcijom događaja na jugoistočnom frontu Kraljevine (današnjoj Srbiji), a posebno se istakao istraživanjem personalija – biografskih podataka starešinskog sastava Jugoslovenske vojske koji je komandovao na ovom frontu.

Monografija Žikića tako je postala još jedan od doprinosa savremenoj srpskoj istoriografiji u nastojanju da se razume kratkotrajni Aprilski rat 1941. godine koji je sa istorijske scene odneo Kraljevinu Jugoslaviju i na njenu teritoriju doneo okupaciju, a potom i višestruki građanski rat. Budući da su događaji na prostoru kojim je omeđena tema istraživanja često bili zapostavljeni u tumačenju Aprilskog rata 1941, istraživanje autora dobija na aktuelnosti pre svega zbog novog istraživačkog zahvata kojim je osvetlio mnoge manje poznate događaje na ovom ratištu.

Dvotomno delo generala Velimira Terzića *Slom Kraljevine Jugoslavije* jeste za mnoge decenije gotovo iscrplo ovu temu, ali protok vremena, nove istorijske okolnosti i značajna neistražena građa koja je na raspolaganju istoričarima omogućavaju da se novim istraživačkim zahvatima jav-

nosti ponude studije o ovoj kratkotrajnom ratu. Ovo se posebno odnosi na događaje na pravcu koji je svojim istraživanjima „pokrio“ Žikić.

Peta armija Jugoslovenske vojske imala je bitnu ulogu prema ratnom planu „R-41“. Ona je trebalo da, zajedno sa trupama Treće armijske oblasti, brani istočni front i tako omogućiti Trećoj armiji da zauzme Albaniju, a ostalim armijama da se nesmetano povuku ka jugu, kako bi se zatim organizovao novi Solunski front sa Grcima i Britancima i tako nastavio rat protiv sila Osovine.

Ovaj deo ratišta, na kome su nemačke snage bile borbeno aktivne od prvog dana agresije na Kraljevinu Jugoslaviju, u značajnoj istraživačkoj meri je bio zapostavljen, jer je primat uvek davan istraživanju vazduhoplovstva, borbama u Makedoniji, događajima koji su prethodili stvaranju Nezavisne Države Hrvatske, političkim okvirima rata i drugim, možda interesantnijim događajima. Štaviše, sećanja i interpretacije aktera na ovaj rat obeleženi su nizom stereotipa. Vojska koja uopšte nije pružila otpor i izdaja – samo su neki od njih. Neke stereotipe su proizvodili savremenici, koji nisu bili u stanju da razumeju tako brz slom jugoslovenske države i njene vojske. Da bi sebi objasnili razloge zbog kojih je do toga došlo, oni su često pribegavali stvaranju stereotipa, koji su i dan danas veoma snažni. S druge strane, kasnije su nastajali novi stereotipi pod uticajem političkih ocena komunističke ideologije i trendova istoriografije koji su vladali do kraja postojanja socijalističke Jugoslavije.

Miloš Žikić svog čitaoca uvodi u priču o ratnim događajima na području Moravske banovine – dela današnje Republike Srbije, kroz srazmeran uvod u kome je analizirao organizaciju Jugoslovenske vojske u celini i na tom prostoru, kao i vojne prilike na ovom prostoru. On detaljno razlaže pripreme u zoni odgovornosti Pete armijske oblasti Jugoslovenske vojske za odbranu ovog pravca. Takođe, i ratne pripreme i grupisanje nemačkih snaga za napad na Kraljevinu na tom delu fronta.

Tok Aprilskog rata na području Moravske banovine autor prati na dnevnoj bazi, analizirajući ratne operacije u tri faze. Prva faza je „Nemački napad i otpori“ od 6. aprila pa do 8. aprila. Potom analizira po danima drugu fazu, omeđenu periodom od 9. do 11. aprila, koju je nazvao „Povlačenje“. Sledi treća faza borbenih dejstava „Završne operacije Pete armije“ od 12. do 15. aprila, kada je potpisano primirje i prestanak dejstava. Konačno, u završnom poglavlju Žikić

daje pregled događaja vezanih za prestanak otpora i kapitulaciju Jugoslovenske vojske.

Glavne karakteristike borbenih dejstava ove armije mogu se svesti na nekoliko autorovih teza: armija je trebalo da brani front od 400 km, a nije imala dovoljno snaga za to; divizije su zato morale da budu kordonski razvučene duž celog fronta; potom armija još uvek nije završila svoju mobilizaciju i koncentraciju. Konačno, Peta armija nije imala dovoljan broj protivtenkovskog i protivavionskog naoružanja, tako da su Nemci ostvarili nadmoć i u vazduhu i na zemlji, što je dosta uticalo na moral kako vojnika tako i oficira. I pored svega toga, jugoslovenske jedinice su pokazale borbenu vrednost. Autor posebno ističe Topličku i Cersku diviziju, a od komandanata generala Milorada Majstorovića.

Monografija je bazirana na obimnim autorovim istraživanjima, pre svega u Vojnom arhivu u Beogradu. Ona se najvećim delom sastoji od izjava oficira Jugoslovenske vojske, dok sačuvanih naređenja ima malo, uglavnom su iz predratnog perioda. Žikić se posebno pozabavio proučavanjem personalnih podataka komandnog osoblja u Petoj armijskoj oblasti, ističući ličnosti koje su imale značajnije uloge u kasnijem toku Drugog svetskog rata na različitim ratnim stranama (Tanasije Dinić, Marko Mesić, Viktor Pavičić, Miloš Masalović, Ilija Kukić, Branislav Pantić), kao i više komandante koji su stradali na ovom odseku.

Autor konsultuje značajan broj različitih monografija, studija, članaka i periodike. Posebno ističemo korišćenje objavljenih i neobjavljenih izjava, memoarske i dnevničke građe aktera ovih događaja (generali Miloje Popadić i Milorad Majstorović, potpukovnik Dragutin Hal). Pregled iscrpne bibliografije ove monografije uverava nas da je reč o važnom istraživanju.

Monografija Miloša Žikića *Aprilski rat u Moravskoj banovini: Peta armija Jugoslovenske vojske u ratu 1941* važan je doprinos savremenoj srpskoj (vojnoj) historiografiji. Autor je osvetlio niz nepoznatih događaja i aktera koji su vojevali na istočnom frontu odbrane Kraljevine Jugoslavije aprila 1941. Afirmisao je herojske postupke jedinica ili pojedinaca iz redova Jugoslovenske vojske, a ukazao je i na mnoge neadekvatnosti ili protivrečnosti u organizovanju odbrane Kraljevine. Ovim istraživanjem ponudio je javnosti dobro pisano i prikupljenim podacima obogaćeno delo.

Aprilski rat 1941. kao posebna i izdvojena celina Drugog svetskog rata na jugoslovenskom

ratištu i danas privlači istraživačku i čitalačku pažnju ovdašnje historiografije i zainteresovane publike. Stoga smatram da će monografiju Miloša Žikića *Aprilski rat u Moravskoj banovini: Peta armija Jugoslovenske vojske u ratu 1941*, njegov monografski prvenac, čitati i oni koji nisu posebno zainteresovani za vojnu ili ratnu istoriju.

Bojan Dimitrijević

Илија Кукобат, СОВЈЕТСКИ УТИЦАЈИ НА ЈУГОСЛОВЕНСКО ВАЗДУХОПЛОВСТВО 1944–1949: ИЗМЕЂУ САРАДЊЕ И СУПРОТСТАВЉАЊА, Београд, Институт за савремену историју, 2020, 256.

Naš mladi kolega, stipendista Ilija Kukobat, pozabavio se naslovljenom temom u svojoj magistarskoj (master) studiji: *Sovjetski uticaji na jugoslovensko vazduhoplovstvo 1944–1949: između saradnje i suprotstavljanja*. Ovo je još jedna od knjiga mladih saradnika Instituta za savremenu istoriju sa kojom je Institut januara 2020. konkurisao kod nadležnog Ministarstva, sa namerom da svi najmlađi saradnici objave svoje master radove i tako zakorače na važan stepenik naučne afirmacije. Svojim prethodnim diplomskim radom i volontiranjem u Muzeju jugoslovenskog vazduhoplovstva Ilija Kukobat se već afirmisao kao vrstan poznavalac istorije jugoslovenskog vazduhoplovstva. Monografija koja je pred nama predstavlja jedan korak u daljem osvajanju te tematike.

Vazduhoplovstvo se kao novi tehnološki vid vojske i civilnog saobraćaja afirmisalo u 20. veku kao značajan činilac ljudskog funkcionisanja, ali i dobilo značajnu ulogu u ratovima tokom tog veka. Pisati o istoriji vazduhoplovstva, u međuvremenu, postojalo je naučno legitimno i, štaviše, veoma traženo. Šira publika i kod nas, a još više u inostranstvu sa pažnjom prati svakva izdanja.

Tema koju je obuhvatio Kukobat je po godinama kratka, ali je reč o periodu u kojem su nova Jugoslavija i Sovjetski Savez intenzivno sarađivali na vojno-političkom polju, pa tako i u oblasti vazduhoplovstva. Najviše vojnog, ali kasnije i u domenu civilnog – saobraćajnog. Monografija Kukobata, izmerljena na različitim arhivskim i drugim izvorima, iscrpno analizira ovaj period i gotovo sve vidove saradnje.

Sovjetski Savez je svoje prisustvo u jugoslovenskim ratnim događajima pretvorio u realnost u jesen 1944, kada je direktnim vojnim